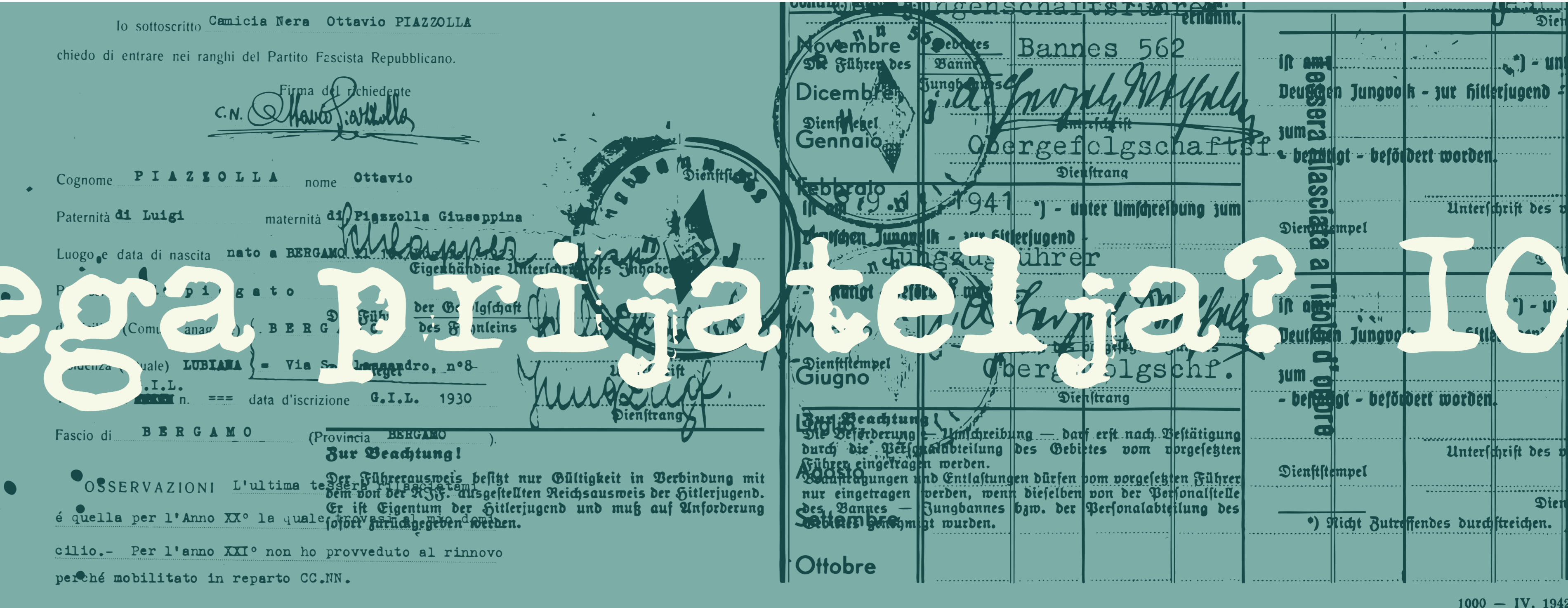

Poznaš sovražnika bolj kot svojega prijatelja? IO Sledenje, razvrščanje in nadzor s pomočjo kartotek (1920–1980)

Prijatelj ali sovražnik? Kartoteke organov državne in javne varnosti

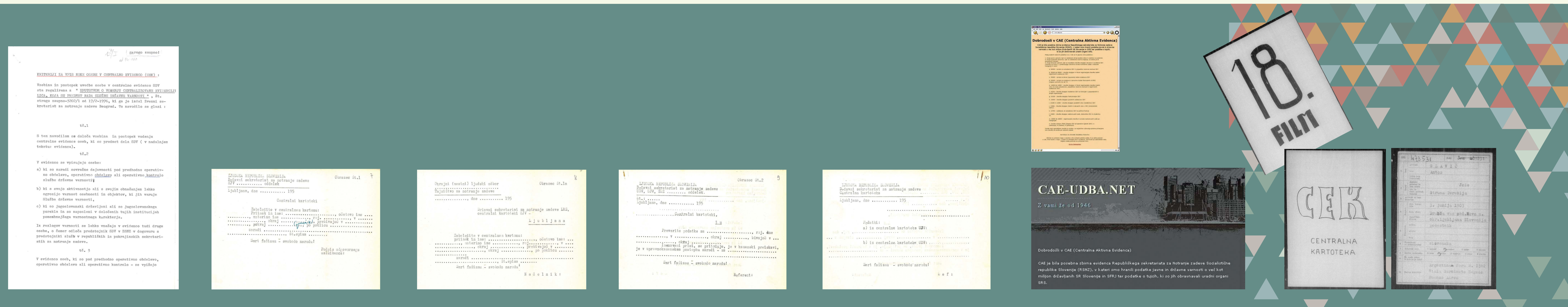
V naravi dela organov za notranje zadeve in obveščevalno-varnostnih služb je, da poznajo delovanje posameznikov ali skupin, ki kazijo javni red in mir ali lahko s svojim delovanjem ogrozijo ustavni red. To je veljalo tudi za slovenske represivne organe v obdobju povojne Jugoslavije. Težnja po poznavanju nasprotnikov se je izoblikovala že ob izteku druge svetovne vojne, z novo pridobljeno povojno »svobodo« pa je komunistična oblast postavila nove temelje sistematičnega državnega nadzora. »Imej prijatelje blizu, sovražnike še bližje« je rek, ki mu je »kultni« status med drugim zagotovil tudi filmski igralec Al Pacino kot Michael Corleone v drugem delu filma režiserja Francis Ford Coppole Boter (The Godfather) iz leta 1974. To ponarodelo izjavo o pomenu poznavanja svojih sovražnikov pa lahko pripišemo tudi organom za notranje zadeve in obveščevalno-varnostni službi nekdanje slovenske socialistične republike v desetletjih po drugi svetovni vojni.

V povojnem času, ki ga je v prvem obdobju označeval razmah represivnih ukrepov, so organi za notranje zadeve z namenom natančnega pregleda nad različnimi skupinami prebivalstva vodili večje število kartotek, ki so bile ločene na kartoteki za javno in državno varnost. Ti sta bili od marca 1946 umeščeni v delokrog Ministrstva za notranje zadeve. OZNA se je preoblikovala v Upravo državne varnosti, za javno varnost pa je bila pristojna Uprava Ljudske milice (kasneje Uprava javne varnosti). Kartoteke, ki so jih vodili v okviru organov za notranje zadeve, so raznolike. Številne od njih danes niso ohranjene; sledi njihovega obstoja so ostale zabeležene v knjigah pripornikov, zgodovinskih pregledih delovanja organov za notranje zadeve in v letnih poročilih. Ob osrednji informativni kartoteki so med drugim vodili kartoteke za »aktivne protinarodne elemente« (kartoteka 2a) in njihove zveze (2b) ter »izregistrane protinarodne elemente« (2c). Kot zanimivost navedimo, da je bilo v prvi tretjini leta 1947 kartotečenih 676 posameznikov, v drugi 917 in v tretji 18.427. Kartoteke 2x, 2y, 2z in 2w so obravnavale zanimive posameznike v tujini. Z gotovostjo lahko trdimo, da so nadzorovali tako »sovražnike« kot »prijatelje«. Posebej je bila namreč vodena kartoteka 1a in 1b, tako imenovana »kartoteka sodelavske mreže« (informatorjev, rezidentov in agentov, aktivnih in opuščeni; teh je bilo konec leta 1947 7.920). Za pripornike v zaporih UDV in obsojence v kazenskih zavodih sta bili oblikovani ločeni kartoteki (kartoteka 3), posebna kartoteka pa je vključevala osebe, za katerimi je bila razpisana tiralica (kartoteka 4). Dodatno sta bili oblikovani še kartoteka pobeglih oseb in kartoteka repatriirancev; med naštetimi kartotekami sta edini ohranjeni, četudi le v fragmentih.

V poznejših letih sta številčnost in »pestrost« kartotek organov za notranje zadeve sicer upadli, morda tudi zaradi utrditve nove oblasti in boljše organiziranosti represivnih organov, vendar pa so kartoteke postale vse bolj sistematične in so odražale potrebo represivnih organov po medsebojni

izmenjavi podatkov. Na republiški ravni sta namreč bili sprva ločeno vodeni Centralna kartoteka UDV in Centralna kartoteka UJV. Obe kartoteki sta bili vodeni tako na nivoju okrajev (kasneje občin) kot tudi na republiškem nivoju, vendar so se kartoni zaradi operativnih nalog in interesov državne ter javne varnosti razlikovali. Že v petdesetih letih se je tako zaradi izmenjevanja operativnih podatkov med organi javne in državne varnosti pokazala potreba po tem, da bi način vodenja obeh kartotek poenotili in ju na srednji rok tudi združili. Vendar je ta misel zlasti pri organih državne varnosti naletela na odpor, saj podatki v Centralni kartoteki UDV niso bili dostopni vsakomur. »Kartoteka UDV vsebuje predvsem obveščevalne podatke in je nanjo vsaj delno vezan tudi material za posameznike, dočim je centralna kartoteka UJV predvsem pokazatelj, kje obstaja razmeroma legalen material, ki je širše dostopen.« UDV se je tako izrekla za to, da so v pravilnike koriščenja podatkov vnesli varovalko, po kateri je o upravičenosti posredovanja podatkov iz preverk odločal šef Centralne kartoteke. Ta pa zanimivo ni vsebovala le podatkov, ki so kompromitirali nadzorovane posameznike, ampak izhajajoč iz ohranjenega arhivskega gradiva tudi »pozitivne« podatke, ki so upravama javne ali državne varnosti lahko koristili za doseglo njihovih operativnih ciljev. Združevanje Centralnih kartotek (CEK) Republiškega sekretariata za notranje zadeve SRS se je tako izkazal kot eden pomembnejših projektov organov za notranje zadeve v drugi polovici šestdesetih letih. Po podatkih Službe za operativno evidenco, statistiko in administracijo je imel CEK uprav za notranje zadeve v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru leta 1966 evidentiranih 1,57 milijona oseb na občinski ravni in 805.000 oseb na republiški ravni, zato ne preseneča, da so organi za notranje zadeve iskali sodobnejše rešitve vodenja, kot so to bili kartoni.

S koncem sedemdesetih let 20. stoletja in nastopom obdobja informatizacije dela organov za notranje zadeve se je obdobje kartotek in kartotečenja iztekalo. Republiški sekretariat za notranje zadeve se je namreč med leti 1978 in 1982 lotil prepisa podatkov s kartončkov na elektronske medije, s čimer je nastala nova zbirna »kartoteka«, tako imenovana Centralna aktivna evidenca (CAE; najdemo jo tudi pod imenom Centralna abecedna evidenca). Ta računalniška evidenca se je v nespremenjeni obliki uporabljala praktično do leta 1991 in je organom za notranje zadeve odprla številne nove možnosti sistematičnega pregledovanja podatkov in spremljanja operativno zanimivih posameznikov. Leta 2003 je CAE doživela nepričakovano publiciteto, ko je za kratek čas zaživela v obliki spletne objave na spletišču udba.net in s tem sprožila zanimanje strokovne in splošne javnosti, politike in medijev. Zastavljalo se je namreč vprašanje: kdo je in kdo ni bil vpisan vanjo?

KRITERIJI ZA VPIS OSOBE V CENTRALNO EVIDENCO (CEK).
Navodilo na sedmih straneh določa vsebino in postopek vodenja centralne evidence oseb, ki so bile predmet obravnave organov državne varnosti.

SI AS 1931, t. e. 2237, 1976/IV

OBRAZEC ŠT. 1
Obrazec Uprave za javno varnost Državnega sekretariata za notranje zadeve, s katerim se je v skladu z »Navodilom za izpolnjevanje centralne kartoteke« iz petdesetih let vršil vpis v Centralno kartoteko.

SI AS 1931, t. e. 1666, p. e. 3, str. 7

OBRAZEC ŠT. 1A
Obrazec, s katerim so v petdesetih letih okrajni (mestni) ljudski odbori v skladu z Navodilom za izpolnjevanje Centralne kartoteke vršili vpis v kartoteko.

SI AS 1931, t. e. 1666, p. e. 3, str. 8

OBRAZEC ŠT. 2
Obrazec, s katerim so v petdesetih letih v skladu z Navodilom za izpolnjevanje Centralne kartoteke vršili preverke o podatkih posameznikov.

SI AS 1931, t. e. 1666, p. e. 3, str. 9

OBRAZEC IZPISA PODATKOV V CENTRALNIH KARTOTEKAH JAVNE IN DRŽAVNE VARNOSTI.

Tipski obrazec je imel možnost izbire izpisa podatkov pod A ali B.

SI AS 1931, t. e. 1666, p. e. 3, str. 10

CAE-UDBA.NET
Vstopna stran in »digitalna maska« objave CAE na spletni strani cae-udba.net iz leta 2010. Predhodna objava CAE na spletni strani udba.net iz leta 2003 je bila po le nekaj tednih zaradi zahteve Inšpektorata za varstvo osebnih podatkov umaknjena.

Mladina in Zurnal24

CENTRALNA KARTOTEKA
Centralno kartoteko v Arhivu Republike Slovenije hranimo v obliki mikrofilmov, kamor so organi notranjih zadev poslali kartončke, ki so obravnavali posameznike. Predstavljen je kartonček, ki je bil pretvorjen na mikrofilm februarja 1973. Sodeč po zapisu na kartončku gre za emigranta Antona Glaviča, ki se je izselil v Argentino. V zgornjem desnem kotu lahko razberemo tudi podatek o emigrantskem dosjeju (Jugoslovska emigracija – JEM) in zaporedno številko.

SI AS 1931, t. e. 1412, kolut 18